

„Így maradok meg hírvivőnek, örzeni kincses temetőket”

Zsíros Tibor: *Képek, emlékek Erdélyből és Moldvából (1974–1990)*. Bp. Fekete Sas Könyvkiadó. 2021. 624 old.

Domokos Pál Péter az 1960–1970-es években gyakran úgy emlegette a moldvai csángómagyarokat mint a világ legelfeledettebb kisebbségét, hiszen nemcsak a nemzetközi érdeklődésből, de a magyarországi köztudatból is nagyon hiányoztak. A néprajzi szakirodalomban is keveset lehetett rólok olvasni, hiszen Domokos Pál Péter, Lükő Gábor, Mikecs László és mások művei, valamint az erdélyi gyűjtők és kutatók kötetei, inkább az 1980-as évek második felétől lettek hozzáférhetőek. Korábban inkább csak Domokos Pál Péter nyilvános vagy félnyilvános helyen elhangzott előadásaiából szerezhettek tudomást a csángómagyarokról a magyar népelet és a nemzeti sorskérdések iránt érdeklődők. A Magyarországon és Romániában hatalmon lévő állampárt erőszakos szervezetei külön-külön, olykor pedig együttműködve igyekeztek a különböző célokból (tájékoztatás, ismerkedés, népzenei, anyaggyűjtés a tárgyi vagy szellemi néprajz területeiről) Felvidékre, Erdélybe, Moldvába járó fiatalokat és kevésbé fiatalokat számon tartani, megfigyelni, tevékenységüket nehezíteni. Mások mellett az ő érdemük az is, hogy az akkoriban készülő *Magyar néprajzi lexikon*, a *Magyar néprajzi atlasz*, a *Magyar Néprajz* köteteibe és más néprajzi kiadványokba a 20. század első feléből származóknál

frissebb ismeret- és képanyag is bekerülhetett. A moldvai magyarokat többé-kevésbé rendszeresen felkereső, hagyományos kultúrájukról, szokásvilágukról, folklórjukról hangfelvételt, amatőr vagy tudományos igényű dokumentációt készítő emberek egyik legkövetkezetesebb, legsikeresebb személyisége az a Zsíros Tibor, akinek fényképekkel gazdagon illusztrált, moldvai és erdélyi úti emlékeit méltó színvonalon bemutató könyvét tarthatjuk most kezünkben a budapesti Fekete Sas Kiadó jóvoltából.

Az imponáló méretű könyv tizenhét esztendő útinaplóit foglalja magában. Ez idő alatt a szerző az 1977-es esztendőt kivéve, évente többször is ellátogatott Románia magyarok vagy magyarok által is lakott vidékeire, elsősorban a Kalotaszegre, a Mezőségre, a Székelyföldre, útjainak többségében pedig Moldvába is. A kötetben fellelhető fényképek számottevő része erdélyi tájegységeken készült, a szöveges beszámolók pedig szinte kizárólag a moldvai magyar településeken látottakat, hallottakat tartalmazzák, az ott megismert emberektől gyűjtött hagyományos ismeretanyagot, kiemelten az újesztendei *urdlások* szövegeit rögzítik. Ezt egészíti ki a kötethez mellékelt CD hangzóanyaga, amelyen 71 imádságot és éneket, 28 népszokáshoz kapcsolódó rítusszöveget és 7 hangszeres zenei felvételt

Halász Péter (1939) – agrármérnök, néprajzkutató, ny. főtanácsos, Gyimesközéplek, tatrosmente@gmail.com

<https://doi.org/10.36373/em-2024-2-15>

találunk. A szerző összesen 26 moldvai településen fordult meg, ezek közül négyen (Bákó, Egyedhalma, Kománfalva, Románvásár) csak keresztülutazott – bár ezekben is jócskán élnek magyarok –, a többi településen viszont számottevő mennyiségű élmény- és ismeretanyagot rögzített, jegyzett le és fényképezett. A 22 település a látogatások gyakoriságát tekintve a következőképpen oszlik meg: Forrófalva (18), Bogdánfalva (16), Nagypatak (13), Lujzikalagor (11), Gyimes, Klézse, Lészped (5-5), Trunk (3), Szabófalva (2), továbbá Belcseszku, Bírófalva, Butea, Diószén, Dzsidadfalva, Izvor, Kickófalva, Magura, Miklósfalva, Mircsest, Somoska, Sósapatak, Tamásfalva (1-1). A felsorolásból következik, hogy könyvében a négy, Bákótól délre eső, zömében úgynevezett „déli csángó”, vagy „mezőségi eredetű” moldvai magyar közösségtől közli a legtöbb anyagot, ennél kevesebbet nyújt a két, részben vagy teljesen „székeletes csángó” faluból, valamint a hasonló eredetű gyimesi csángó népelegről; még kevesebbet a „déli és északi csángó” Trunkról és Szabófalváról. Sajnálatosan kevés anyag származik a politikai „fordulatot” követően, az 1990-es esztendőben egy-egy alkalommal meglátogatott, Románvásár környéki, hét „mezőségi jellegű” moldvai magyar településről. Ebből a felsorolásból is kitűnik, hogy Zsíros Tibor könyve művelődéstörténetünk szempontjából rendkívül széles merítésű: sok kevéssé ismert moldvai magyar – vagy már csak magyar eredetű – településekről hoz hírt és közöl ismeretanyagot. A szerző olyan településeken is megfordult és gyűjtött, amelyekben már csak a lakosok katolikus vallása jelzi azok magyar eredetét.

A *Bevezető* szép szövege mutatja, hogy Zsíros Tibor még találkozott, találkozhatott a többé-kevésbé hagyományos életüket élő vagy arra legalábbis jól emlékező magyar közösségekkel. A moldvai csángómagyarok ugyanis, az utóbbi emberöltőnyi időben a

róluk között különböző írott, vetített, énekelt, muzsikált, vagy szóbeli előadásokba foglalt tájékoztatások nyomán, ha nem is a legjobban kutató, de talán a legtöbbet emlegetett magyar népcsoporttá váltak. A 2006-ban megjelent, s a tudományos igényű publikációk mellett a felszínes ismereteket is közlő zszurnaliszta anyagokat, valamint a tudatlanságból, vagy szándékos rosszindulatból publikált, valótlan nézeteket tartalmazó kiadványok bibliográfiai adatait is felsorakoztató *A moldvai csángók bibliográfiája* című kiadvány 5376 tételt tartalmaz. Ez az Ilyés Sándor által összeállított, Ilyés Sándor, Pozsony Ferenc, Tánczos Vilmos szerkesztésében a kolozsvári Kriza János Néprajzi Társaság által kiadott könyvészeti gyűjtemény az azóta eltelt 18 esztendőben sok száz, vagy talán több ezer újabb tétellel gyarapodhatott. Mégis, ha áttekintjük ezt a számszerűségében igen bőséges anyagot, lehangoltan kell megállapítanunk, hogy a közlések viszonylag csekély hányadában találunk első kézből való, közvetlen megfigyelésre, tapasztalatra alapozott, módszeresen összegyűjtött ismereteket. A több ezer tétel túlnyomó része másod-, harmad- vagy ki tudja hányadkézből átvett, kellőképpen nem ellenőrzött, egymást ismételtető részinformációk tömege, részben vagy teljesen megalapozatlan spekulációk, tájékozatlanságból eredő, vagy éppenséggel arra épülő kitaláció. Joggal írhatta a moldvai születésű Iancu Laura kiváló néprajzkutató: „A moldvai magyarságra irányuló kutatás hatalmas irodalmában kevés az úgynevezett alap kutatás, a mélyfúrászerű vizsgálatokon alapuló publikációk száma.” (*Jeles napok, ünnepi szokások a moldvai Magyarfaluban*. Kisebbségkutatás Könyvek. Lucidus Kiadó. Bp. 2011. 112.)

Még Zsíros Tibor könyve sem tudományos kutatáson, sokkal inkább gondos és felelősségteljes megfigyeléseken alapuló munka, ami elsősorban a látott és hallott információk jelentőségének felismerését

és rögzítését jelenti. Ez adja könyvének a legnagyobb értékét. Mint az egyetemi szeminárium demonstrátora, aki feltárja, hozzáférhetővé, vizsgálhatóvá teszi az esetet vagy a jelenséget, hogy aztán a tudós professzor bemutathassa belőle a lényeges összefüggéseket és következtetéseket. A saját, de főleg a meglátogatottak biztonságára gondosan ügyelő Zsíros Tibor érdeklődése „tárgyához”, a moldvai magyarokhoz évről évre nagyobb hozzáértéssel és helyismerettel, főként pedig nagy szeretettel és megértéssel közeledő „utazó”, aki „menet közben” szerzett tájékozottságával igyekszik mindent megfigyelni, megérteni és megjegyezni. Néprajzi és szociológiai képzettség hiányában sokszor nem a legfontosabb dolgokat veszi észre, nem mindig figyel fel a lényegre, de amit meglát, meghall, amit észrevesz, az első kézből (szemből, fülből) való *hiteles* értesülés. Leírva, hangszalagra véve, lefényképezve pedig fontos dokumentum mindazok számára, akik érdeklődnek a moldvai magyarok kultúrája iránt. A másfél évtizednyi idő, amiről a szerző moldvai látogatásai számot adnak, nem túl hosszú a társadalmi változások érzékelhetősége szempontjából, de ezek a legsötétebb diktatúra időszakában gyűjtött leletek különböző rendben egymás mellé helyezve megszólalnak, és fontos dolgokról adnak hírt.

Az 1970-es évek közepén már Moldvában is befejeződött az önálló, öntörvényű paraszti élet felszámolása. A megélhetést jelentő földjeiktől megfosztott s emiatt falvaikból részben elmenekült parasztok többsége már nem élt az évszázadokon át megtartó hagyományos hétköznapi és ünnepek rendje szerint, de a jó szemű utazó még sok elemét megfigyelhette a régi világnak. Különösen akkor, ha maga is – amint a szerző is – hasonló falusi világban nőtt fel.

A szerzőnek a moldvai magyarokkal kialakított személyes emberi kapcsolata

révén hangulatos és ugyanakkor nagyon tartalmas beszélgetésekre sikerült sort kerítenie. Az olvasó szinte belülről, a helyi emberek szemével láthatja, érzékelheti az akkori időkre jellemző moldvai állapotokat: a moldvai magyarok – de bizonyos mértékben a románok – ellen is foganatosított hatósági erőszakot, magyar nyelvű könyvek, kézzel írott imádságos füzetek elkobzását, elégetését, a szomszédok egymás elleni besúgásra késztetését. Sokat megtudunk arról, hogy a csángók miként kényszerültek eltitkolni még munkatársaik előtt is magyar voltukat. Továbbá igen sok értékes, bár rendszerezetlen adattal szolgálnak ezek a beszámoló a moldvai magyarok ételkészítéséről, ruházatáról, a mátkaváltás, a lakodalmi szokások mozzanatairól, az új évet köszöntő *urálás* szövegeiről, helytörténeti adalékokról, amelyeket kiegészítenek az ezekről kapott vizuális információk. A közölt fényképek elsősorban személyeket mutató emlékek, amelyeknek képaláírását hasznos lett volna bővíteni, mert ebben a formában inkább csak a képen szereplők és a képek készítője számára jelentenek bizonyára kedves emlékeket, holott jelentős hányaduknak van dokumentációs értéke is. A képeken erdélyi tájak (Székelyföld, Kalotaszeg és Mezőség) látványosságai, valamint természeti és kulturális értékei is láthatók, de nagyobb részük moldvai magyar településeken készült, szám szerint 9 településen (Bogdánfalva, Forrófalva, Lujzikalagor, Klézse, Lészped, Nagypatak, Onyest, Somoska és Szabófalva). A képek a különböző témákról nyújtanak vizuális információt. *Faluképek*: utcaképek, kutak, sövénykerítések, útmenti keresztek, templomok; világháborús emlékművek többnyire román ortográfiával írt magyar nevekkal. *Családi képek* – legtöbbje név szerint, ami alkalmas lehet a névadási szokások megfigyelésére is; asszonyok, lányok *népviselő* letben vagy városi ruhában – ezeken jól felismerhető a hagyományos díszítőelemek

rohamos változása, a mediterrán ízlésvilágra valló, rikító színek elhatalmasodása és a hagyományos, geometrikus díszítőelemek visszaszorulása, valamint a már csak nagyrítján előforduló hagyományos férfiviselet. De mindkét nem eredeti viseletét az évek teltevel már inkább csak nagyobb és nem is mindig a saját közösségük ünnepein, hanem különböző fesztiválok alkalmával öltik magukra. *Temetések, temetőrészek, sírkeresztek* köztük néhány magyar feliratú, és nagyon sok magyar nevű; útmenti keresztek, néhány magyar feliratú; közöttük a legendás emlékű, bogdánfalvi Neumann páter édesapjának sírja. *Templomok* külső és belső képei; misére menő, onnan jövő tömegek, részben hagyományos népviseletben. Búcsús forgatagok, elsőmisés alkalmakon készült felvételek, jeles papok képei, mint Gyergyóváros János, Minuc páter, Salamon Antal, Salamon József, Berszán Lajos, Gergely István. *Míves napok* munkálatai: szántóföldeken, szőlőben, valamint odahaza; a házban szobabelső, szövés, észrék (rendben felrakott textilkeleget), szóbák (főzésre és fűtésre szolgáló hagyományos tüzelőhelyek); a ház körül: cséplés, olykor szövés. *Nuntás* (lakodalmi) képek: hirdetések alkalmával, mikor korszorúsan, csírban van a nyírásza (menyasszony), az esketéskor, amikor már városias fehérben. A násznép: kerpás (fehér kendős) asszonyok, ihogatók (csujogatók), maszkások (alakoskodók) és más mozzanatok. A *népszokások* képei: tojásírás fehérvasárnapra, urálok (újesztendőket köszöntők).

A kötet csaknem százoldalmi szövege elsősorban moldvai útinapló. A szerző felsorolja utazásának állomásait, kikkel találkozott, miről beszélgettek, mit látott, mit hallott. Zsíros Tibor egyike azoknak az abban az időben Moldvába járó magyar utazóknak, kutatóknak, akik eredményesen óvták felkeresett csángó ismerőseiket a különféle büntetésektől. A szövegben számos olyan leírás szerepel, ami a moldvai

magyarok mindennapi életével vagy ünnepeik leírásával foglalkozik, de szövegbe kerülnek különös esetek is, mint az 1986-ban, Forrófalván megélt *földingás* (földrengés) okozta riadalom. Visszatérő téma a férfiak részegeskedése és az asszonyok emiatti elkeseredettsége, ami gyakran összefügg az ingázó életmód hagyományos rendből kizökkentő szerepével. További témák: A kórházba került, románul nem vagy rosszul beszélő csángó asszonyok nehézségei, kiszolgáltatottsága. A különféle gyógynövények ismerete: gyűjtése, felhasználása. A *nunta* (lakdalom) menete, szereplőinek, mint az *eskítő keresztapa* (vagyis a násznagy) feladatai, szövegei. Az a körülmény, hogy a szerző másfél évtized során bejárta útjairól számol be, lehetővé teszi, hogy értékelhessük ismereteinek bővülését, a helyi állapotok egyre teljesebb megértésének, baráti kapcsolatai szálainak szövését, elmélyülését, valamint a felkeresett családok életében, viseletében, kapcsolataiban bekövetkező változásokat. Zsíros Tibor könyvében – úgy érzem – maga Kodály Zoltán is örömet lelne volna, aki ezt a szentenciát hagyta a hagyományos népi kultúrával foglalkozók számára: „Nem elég tudós módra, anyaggyűjtésszerűen »megismerni« az anyagot, azt feldolgozni, s lélekben talán idegennek maradni tőle. Emberileg is részesévé kell válni a hagyományoknak, s ezzel egy embercsoport lelki életének. Csak így juthatunk hozzá ahhoz, ami másképpen nem adható át, mint élőlényről élőlényre, szemtől szembe való találkozással.”

Zsíros Tibor természetesen nem „dolgozott fel” semmit abból, amit a moldvai magyarok között „gyűjtött” – felvett, feljegyzett, fényképezett –, hiszen nem ezzel a szándékkal ment és járt közöttük. Talán inkább az a cél is vezette útjai során, hogy lelki támaszt nyújtson azoknak, akiket a Szeret mentére vetett a sors, s aztán ott is felejtette őket, magukra hagyatva, idegen erőknél kiszolgáltatva. Őbennük akarta

tartani a lelket s elhíttetni velük, hogy élnek még a – sokszor mostohának tűnő – anyaországban olyanok, akik gondolnak rájuk, együtt éreznek velük, igyekeznek segíteni. Átélt élményeit lelkileg dolgozza fel s ezt kívánja másokkal is megosztani. Könyvének szép kivitelű kiadása jó szolgálatot tehet azoknak, akik a moldvai csángómagyarok kultúrájának kutatásával foglalkoznak, mert gazdagodhatnak az ismeretek és az érzelmek tekintetében. A hangszeres és

énekes felvételek, valamint az *urdlás* népszokásának hanganyaga pedig rendkívül becses néprajzi adalék, aminek tudományos feldolgozása a szakemberekre vár. Amint annak fölismerése és összefoglalása is, hogy mennyiben járult hozzá Zsíros Tibor tiszteletreméltó munkássága a térségből eddig ismert folklóranyag érdemi bővüléséhez.

HALÁSZ PÉTER